

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО І НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

PEDAGOGICAL IDEAS OF V. O. SUKHOMLYNSKYI AND THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: IN DIALOGUE WITH MODERNITY

Нова українська школа є однією з наймасштабніших освітніх реформ за останні часи. Однією з найважливіших її змін є побудова освітнього процесу на загальнолюдських цінностях. Визначаючи виховання не окремою частиною, а невід'ємною складовою освітнього процесу, Нова українська школа співзвучна з педагогічними ідеями В. О. Сухомлинського, які він теоретично розробив та успішно перевіряв на практиці.

Висвітлено дитиноцентризм як ключову ідею педагогіки В. О. Сухомлинського та НУШ, що передбачає максимальне врахування потреб та можливостей кожного учня. Необхідною умовою якісного функціонування освітнього середовища є психологізація освітнього процесу.

Схарактеризовано погляди В. О. Сухомлинського на готовність дитини до школи, яка включає в себе інтелектуальну, емоційну та соціальну зрілість.

Зазначено спільні ідеї у підходах до оцінювання досягнень учнів початкової школи – позитивна мотивація навчання, наявність оцінки виключно у старших класах, важливість оцінки для розвитку дитини, розмови з батьками учнів з приводу гарного вчинку дитини або її гарної успішності.

Підкреслено важливість формування компетенцій, а не окремих знань, вмінь, навичок, та виховання без покарань, що було обмірковано та апробовано В. О. Сухомлинським і зараз пропонується НУШ.

Показано погляди В. О. Сухомлинського на індивідуалізацію та диференціацію навчання – пробуджувати в кожній дитині інтерес до пізнання, не допускати працю обдарованих учнів нижче їхніх можливостей, кожна дитина розумна і талановита по-своєму, у кожній дитині думка розвивається своєрідними шляхами.

Наголошено на важливості всебічного виховання, що є невід'ємною частиною освітнього процесу, для розвитку соціальних і громадянських компетенцій учнів.

Сконцентровано увагу на активній участі батьків у освітньому процесі через спільні заходи, консультації, тренінги тощо.

Підкреслено важливість інтеграції дітей з особливими потребами до загальноосвітнього процесу і заперечення необхідності у спеціальному створенні шкіл або класів для таких дітей.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, Нова українська школа, дитиноцентризм, навчання, виховання, оцінювання, співпраця з батьками, інклюзивна освіта.

The New Ukrainian school is one of the most extensive educational reforms in recent times. One of its most important changes is the construction of the educational process based on universal human values. Determining education not as a separate part, but as an integral component of the educational process, the New Ukrainian school is consistent with the pedagogical ideas of V. O. Sukhomlynskyi, which he developed theoretically and successfully tested in practice.

Child-centrism is highlighted as a key idea of the pedagogy of V. O. Sukhomlynskyi and the New Ukrainian school, which provides for the maximum consideration of the needs and capabilities of each student. A necessary condition for the quality functioning of the educational environment is the psychologization of the educational process.

V. O. Sukhomlynskyi's views on the child's readiness for school, which includes intellectual, emotional and social maturity, are characterized.

Common ideas in the approaches to evaluating the achievements of elementary school students are noted – positive motivation for learning, the presence of evaluation only in senior classes, the importance of evaluation for the child's development, conversations with parents of students about a good deed of a child or his good performance.

The importance of the formation of competences, not separate knowledge, skills, and education without punishment, which was considered and tested by V. O. Sukhomlynskyi and is now offered by the New Ukrainian School, is emphasized.

The views of V. O. Sukhomlynskyi on individualization and differentiation of education are shown – to awaken in each child an interest in knowledge, not to allow the work of gifted students below their capabilities, each child is smart and talented in its own way, each child's thinking develops in unique ways. The importance of comprehensive education, which is an integral part of the educational process, for the development of social and civic competences of students is emphasized.

Attention is focused on the active participation of parents in the educational process through joint events, consultations, trainings, etc.

The importance of integrating children with special needs into the general education process and the denial of the need to create special schools or classes for such children are emphasized.

Key words: V. O. Sukhomlynskyi, New Ukrainian School, child-centeredness, learning, upbringing, assessment, cooperation with parents, inclusive education.

УДК 37.091.4(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.2>

Лавренко С.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освіта в Україні зазнає значних змін завдяки реформам, найважливішою з яких за останні роки є Нова українська школа (НУШ). Однією зі складових її формули є побудова освітнього процесу на загальнолюдських цінностях. Виховання виступає не окремою частиною, а невід'ємною складовою

освітнього процесу, який ґрунтується на повазі та демократії. Ці та інші ідеї були яскраво реалізовані у педагогічній діяльності видатного педагога В. О. Сухомлинського, відданого школі, якою жив, та учням, для яких творив. У зв'язку з цим вивчення його досвіду у контексті сучасних викликів освіти є важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз розвідок педагогів, які вивчали педагогічну систему В. О. Сухомлинського, дозволяє простежити його значний внесок у вітчизняну та світову педагогічну скарбницю в контексті реформування сучасної системи освіти.

Педагогічну концепцію В. О. Сухомлинського, його гуманістичні ідеї, методологічні принципи навчання та виховання дітей досліджували М. Антоненко, І. Бех, А. Богуш, Л. Бондар, І. Зязюн, О. Савченко, М. Сметанський, О. Сухомлинська та ін.

Практичну реалізацію ідей В. Сухомлинського у сучасній школі, особливості НУШ вивчали Т. Гавлітіна, Т. Гуркова, Т. Колупаєва, О. Соколовська, А. Черній, В. Шпак та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Натомість залишається відкритим для дослідження питання дієвих нових та творчо перероблених перевірених часом методів та ідей навчання та виховання учнів початкової школи в складних умовах сьогодення.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження спільних точок перетину педагогічних ідей В. О. Сухомлинського та Нової української школи у зв'язку із трансформацією сучасної шкільної освіти і освітніх викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського спонукає до роздумів та наукових пошуків. Звертаючись до його наукових напрацювань, можна знайти відповіді на запитання Нової української школи, основними складовими якої є зміст освіти, методика навчання та освітнє середовище: як виховати людину, чому навчати, як навчати? Незважаючи на нові часи та нові умови життя, рекомендації В. О. Сухомлинського в умовах сьогодення набувають нового змісту.

Центральною ідеєю педагогіки В. О. Сухомлинського, яка визначає дитину як головний суб'єкт освітнього процесу, є дитиноцентризм [2, 3]. У своїй діяльності В. О. Сухомлинський підкреслював важливість створення умов для повноцінного розвитку кожної дитини, враховуючи її індивідуальні особливості, інтереси та здібності. НУШ такий підхід зробила основою своєї реформи. Освітній процес у межах НУШ передбачає максимальне врахування потреб та можливостей кожного учня.

Як ми бачимо, сьогодні відбувається психологізація освітнього процесу. В. О. Сухомлинський визначив цей процес необхідною умовою якісного функціонування освітнього середовища. Слід зазначити, що всі твори Василя Олександровича пронизані популярними в сучасній педагогіці та психології ідеями позитивної Я-концепції. Педагог завжди наголошував на величезному значенні ситуації успіху у розвитку дитини, на самостановленні та на ролі самооцінки в реалізації дитини.

Важливим питанням початкової школи є готовність дитини до школи. В. О. Сухомлинський був переконаний, що готовність дитини до школи включає не тільки інтелектуальну, але й емоційну та соціальну зрілість. Він підкреслював важливість підготовки дітей до школи саме через гру, творчість та активну діяльність. НУШ також акцентує увагу на всебічному розвитку дітей у дошкільному періоді з метою забезпечення їхнього гармонійного переходу до шкільного життя [1].

Сучасна школа змінила підходи до оцінювання досягнень учнів. Традиційна система оцінювання у ХХ ст. фокусувалася на помилках і недоліках учнів. В. О. Сухомлинський був категорично проти цього. Він пропонував систему оцінювання, яка підтримувала б розвиток та мотивувала учнів, сприяла їхньому успіху: «Не ловить дітей на незнанні, оцінка – не покарання, оцінка – радість» [4, с. 203]. Видатний педагог вважав, що головне – не допустити відчуження дітьми своєї «неповноцінності», перешкодити появі в них байдужного ставлення до навчальної праці, не притупити відчуття честі та гідності. Подібний підхід до оцінювання пропонує НУШ у вигляді формульованого оцінювання, яке спрямоване на виявлення і розвиток сильних сторін кожного учня.

В. О. Сухомлинський підкреслював: «Лихо багатьох учителів у тому, що вони вимірюють і оцінюють духовний світ дитини тільки оцінками і балами, ділять усіх учнів на дві категорії залежно від того, вчать або не вчать діти уроки» [4, с. 210]. Говорячи про оцінку як інструмент покарання, оцінку В. О. Сухомлинський вважав допустимим тільки для учнів старших класів, оскільки в початкових класах покарання незадовільною оцінкою особливо боляче вражає дитину. Оцінка у В. О. Сухомлинського – це винагорода за працю, а не покарання за лень, вона завжди оптимістична. Свідомість дитини – як річка, могутня, але повільна, і в кожній з цих річок – своя швидкість, і саме тому він поважав дитяче незнання. В. Сухомлинський наполегливо рекомендував батькам не вимагати від дітей обов'язково тільки відмінних оцінок, він рекомендував педагогам викликати в школу батьків тоді, коли дитина скоїла щось добре, нехай якусь дрібницю на перший погляд, але ця дрібниця є добрим вчинком, а не з приводу поганої успішності або дисципліни дитини.

Нова українська школа замість формування знань, умінь та навичок передбачає здобуття під час навчання учнями компетентностей. Подібні думки ми вбачаємо і у працях В. О. Сухомлинського. Вчитель повинен створювати такі умови, «...щоб дитина в початковій школі була думаючою, активним здобувачем знань, допитливим шукачем істини, мандрівником у світі пізнання. У школі, – зазначав Василь Олександрович, – навчають не

тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки й мистецтва. У школі учать жити» [5, с. 337].

Він радив не переобтяжувати дитину всією інформацією про предмет, а вміло відкривати перед нею в навколишньому світі щось одне, але так, щоб залишилось щось недовомлене, щоб дитині захотілося повернутися до того, про що вона дізналася. Розгортання розумового пошуку розпочинається саме зі здатності школяра до знаходження невідомого у відомому, з постановки запитань, які фіксують невідоме.

Важливе місце у Павлівській школі відводилося проблемному навчанню. В. О. Сухомлинський стверджував, що розумова праця є не просто сидіння на уроці або дома за книжкою, це – зусилля думки [2]. Учні починають мислити там, де є потреба відповісти на запитання через поєднання праці мислення, душі і рук.

Одним із педагогічним принципом педагогічного колективу Павлівської школи було виховання без покарань. На початку своєї педагогічної діяльності В. О. Сухомлинський визнавав деяку доцільність покарань, але з часом рішуче наполягав на тому, що виховання несумісне з покараннями.

В. О. Сухомлинський завжди наголошував на індивідуалізації та диференціації навчання. Він підкреслює, що не можна допускати працю талановитих та обдарованих учнів нижче їхніх можливостей. Педагог радив пробуджувати в кожній дитині інтерес до пізнання, адже без нього немає радості наукового відкриття, радості у навчанні, немає нахилів, здібностей [4–5]. Неодноразово у своїх працях він наголошував, що слід вірити в те, що кожна дитина розумна і талановита по-своєму, що серед дітей немає жодної нездібної, однак слід пам'ятати, що у кожній дитині думка розвивається своєрідними шляхами.

В. О. Сухомлинський переконливо наголошував на важливості всебічного виховання – морального, етичного, розумового, естетичного, національно-патріотичного, фізичного та інших його напрямів. Він підкреслював, що виховання повинно бути невід'ємною частиною навчального процесу. Ці думки ми також вбачаємо і у концепції НУШ, де підкреслюється важливість виховання, в першу чергу, для розвитку соціальних і громадянських компетенцій, які є необхідними для успішної інтеграції учнів у суспільство.

Одним із ключових аспектів педагогіки В. О. Сухомлинського була тісна співпраця з батьками. Він підкреслював, що без активної участі батьків у навчально-виховному процесі неможливо досягти повноцінного розвитку дитини. НУШ також активно залучає батьків до освітнього процесу, організовуючи спільні заходи, консультації, тренінги для батьків тощо.

Нова українська школа активно впроваджує принципи інклюзії, створюючи умови для навчання дітей з різними потребами та забезпечуючи їх необхідною підтримкою [1]. Сучасна система освіти визначає за головне завдання педагогічної підтримки сім'ї, у якій є дитина з особливими потребами, допомогу батькам у баченні реальної перспективи розвитку своєї дитини, у з'ясуванні можливих труднощів соціального розвитку, які характерні для певних вікових періодів, в організації такого корекційного впливу, що дозволить оптимізувати подальший розвиток дитини.

Одним із перших педагогів, який підкреслював важливість інтеграції дітей з особливими потребами до загальноосвітнього процесу, був В. О. Сухомлинський. Він зазначав, що кожна дитина має право на освіту та розвиток у сприятливому середовищі: «Вчити і виховувати таких дітей треба у масовій загальноосвітній школі: створювати для них якісь спеціальні навчальні заклади немає потреби. Ці діти не є потворними, а найкрихітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства» [4, с. 94].

Василь Сухомлинський зазначав, що до школи «... щороку приходять окремі діти зі зниженою здатністю до навчання; навчальний матеріал запам'ятовують вони погано, мислительні операції в них уповільнені. Фактичні дані про рівень їхнього розумового розвитку збираємо шляхом систематичних, щоденних спостережень – як навчаються ці діти, яких успіхів досягають. Спостереження приводять до природного висновку: для навчання і виховання таких дітей потрібні особливі заходи, тонкий, делікатний, індивідуальний підхід. Вчити і виховувати цих дітей треба у масовій загальноосвітній школі» [4, с. 267].

Висновки. Психолого-педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського є багатоаспектною, її пронизує проблема проєктування людини, яка ґрунтується на ідеї всебічного розвитку особистості. Дитиноцентризм, психологізація освітнього процесу, готовність дитини до школи, особливості оцінювання досягнень молодших школярів, виховання без покарань, індивідуалізація та диференціація навчання, всебічне виховання, співпраця з батьками, інклюзивна освіта – все це спрямовано на створення умов для всебічного розвитку кожної дитини. Як бачимо, ці основні питання є спільними для педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського та Нової української школи. Впровадження вищезазначеного сприяє підвищенню якості освіти в Україні та забезпечує гармонійний розвиток майбутніх поколінь.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у пошуках нового трактування психологічних,

дидактичних та виховних ідей В. О. Сухомлинського в складних умовах сьогодення Нової української школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytel'ia / pid zag. red. N. M. Bibik. Kyiv : TOB «Vydavnychyy dim «Plyady», 2017. 206 s.

2. Pedagogichna spadshyna Vasylia Sухomlyn's'koho v suchasnomu osvith'nomu prostori: posib. / za zag. red. A. L. Cherniy. Rivne : Volyn's'kyi oberehy, 2019. 280 s.

3. Sokolov's'ka O. Nova ukraїн's'ka shkola – «shkola radosti» na zasadaх pedagogichnykh idey Vasylia Sухomlyn's'koho. *Nova pedagogichna dumka*. 2019. № 3 (99). S. 136–140.

4. Sухomlyn's'kyy V. O. Vyb'rany tvyry : v 5 t. T. 4. Pavly's'ka serednya shkola. Rozmova z molodym dyrektorem. Kyiv : Radians'ka shkola, 1977. 640 s.

5. Sухomlyn's'kyy V. O. Vyb'rany tvyry : v 5 t. T. 3. Serce viddaю dityam. Narodzhennya hromady-nyna. Lysty do syna. Kyiv : Radians'ka shkola, 1977. 670 s.